

geïdentificeerd met een van de betrokken partijen, enzovoorts. Prachtig allemaal natuurlijk, maar een beetje onderzoeker hoort deze methodologische discipline primair zelf op te brengen. Een eenvoudige checklist (zoals bijvoorbeeld in de Bie en Visser 1986) kan daarbij behulpzaam zijn. Het principe van 'auditing' komt me nu te veel voor als een (dure!) truc om de acceptabiliteit van voor buitenstaanders vaak weinig indrukwekkend lijkende onderzoeksactiviteiten te vergroten.

P.G. Swanborn

Literatuur

Coleman, J.S. et al. (1979). *Policy issues and research design*. Chicago: NORC.

Cronbach, L.J. (1982). *Designing evaluations of educational and social programs*. San Francisco: Jossey-Bass.

Bie, S. de, & Visser, R. (1986). *Onderzoek puntsgewijs*. Amsterdam: Boom.

Holsteyn, J.J.M. van, *Het woord is aan de kiezer: Een beschouwing over verkiezingen en stemgedrag aan de hand van open vragen.*

Dissertatie Leiden. Handelsuitgave: Leiden: DSWO Press, 1994. 355 pp.
ISBN 90 6695 098 6

Van Holsteyn meent dat de kiezer weer een volwaardige plaats in het kiezersonderzoek moet krijgen. Politicologen zijn er tot nu toe maar niet in geslaagd een uniek antwoord te vinden op de vraag waarom kiezers op een bepaalde partij stemmen. Volgens Van Holsteyn richten ze hun aandacht teveel op het analyseren van antwoorden op gesloten vragen met behulp van de meest

geavanceerde analyse-technieken. 'De kiezer als mens-van-vlees-en-bloed dreigt met al zijn gewoonten en hebbelijkheden te worden bedolven onder een stortvloed van maten en coëfficiënten' (p. 4). Van Holsteyn kiest naar eigen zeggen voor een andere strategie door bij de kiezer zelf te rade te gaan. Hij analyseert de antwoorden op de open *stemmotivatie*-vraag in de Nationale Kiezersonderzoeken (NKO's): 'Waarom hebt u op deze partij gestemd?'. Het woord is aan de kiezer. De studie van Van Holsteyn is bijzonder origineel en inmiddels bekroond met de Jaarprijs Politicologie 1995 van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek. Ondanks mijn bewondering voor de hoeveelheid werk die Van Holsteyn verzet heeft, plaats ik een aantal kritische kanttekeningen bij zijn dissertatie. Die betreffen zowel zijn analyse van de kwaliteit van de open vraag als onderzoeksinstrument (deel I) als de beschrijving en verklaring van stemgedrag aan de hand van de stemmotivatie-vraag (deel II).

In deel I gaat Van Holsteyn in op de bruikbaarheid, de validiteit en de betrouwbaarheid van de open vraag. Na een heldere uiteenzetting van de voor- en nadelen van de open vraag in vergelijking met de gesloten vraag, luidt de conclusie dat de open vraag het voordeel van de twijfel verdient. Het (schaarse) wetenschappelijk onderzoek naar de bezwaren tegen deze vraagvorm heeft immers niet tot definitieve of eenduidig negatieve resultaten geleid. Het is jammer dat het betoog hier heel algemeen blijft en Van Holsteyn niet aangeeft hoe de afweging van voor- en nadelen uitvalt in het geval van de stemmotivatie-vraag, die toch centraal staat in zijn onderzoek. De validiteit van de stemmotivatievraag wordt onderzocht met behulp van de *known group technique*. Bij voorbeeld, als iemand zegt om religieuze redenen te hebben gestemd, dan mag worden verwacht dat die persoon ook

meer gelovig en kerks is dan anderen. Dat laatste is bekend uit de antwoorden die de respondent op andere (gesloten) vragen heeft gegeven. Het is opmerkelijk te noemen dat Van Holsteyn de open vraag in sterke mate gevalideerd acht als deze tot dezelfde conclusies leidt als wanneer gebruik wordt gemaakt van gesloten vragen. De open vraag zou toch juist veel méér dan de gesloten vragen recht doen aan de kiezer-van-vlees-en-bloed, en daarom tot betere (en dus andere) antwoorden leiden dan de gesloten vragen? Daarbij komt dat als Van Holsteyn had vastgehouden aan het idee dat de kiezer serieus genomen dient te worden, hij de validiteit van zijn open vraag maar op één, zij het een zeer fundamenteel, punt had hoeven nagaan: zijn de redenen die kiezers aanvoeren inderdaad de redenen waarom ze hebben gestemd, en bij voorbeeld niet rationalisaties achteraf? Van Holsteyn stipt dit vraagstuk wel aan in een noot (p. 123), maar werkt het verder niet uit. Vervolgens gaat Van Holsteyn de betrouwbaarheid van de stemmotivatie-vraag na met behulp van de *test-herrest methode*. Volgens deze methode wordt de open vraag betrouwbaar geacht, als bij herhaalde ondervraging onder overigens gelijkblijvende omstandigheden dezelfde personen telkens dezelfde antwoorden geven. Van Holsteyn gaat dit na door te kijken of de leden van het kiezers-panel bij de verkiezingen in 1981, 1982 en 1986 gelijke redenen voor hun stemkeuze opvoeren.

Dit levert een interessante analyse op, maar m.i. wordt hierbij alles behalve betrouwbaarheid gemeten. Van gelijkblijvende omstandigheden is immers geen sprake: het gaat om 3 verschillende verkiezingen! Wanneer mensen op die drie tijdstippen verschillende redenen aanvoeren om op dezelfde, of juist weer verschillende partijen te stemmen, zegt dit niets over de kwaliteit van de open vraag. Weliswaar relativeert Van Holsteyn wederom zijn werkwijze in noten bij de tekst (p.

84), maar dit weerhoudt hem er niet van te concluderen dat aan de betrouwbaarheid van de stemmotivatie-vraag niet meer werkelijk getwijfeld hoeft te worden. In hoofdstuk 6 (deel II) probeert Van Holsteyn met behulp van de antwoorden op de stemmotivatie-vraag de 'beste' verklaring voor partijkeuze aan te wijzen door te bepalen in welk van de gangbare verklaringmodellen, het verzuilings-, het politiek-ideologisch en het korte-termijn-perspectief, de kiezer nu 'eigenlijk' hoort (p. 207). Daartoe vergelijkt hij de classificatie van kiezers op basis van discriminantanalyses met de redenen voor partijkeuze die kiezers bij de stemmotivatie-vraag hebben aangevoerd. Komen discriminantanalyse en stemmotieven overeen, dan is er sprake van een 'werkelijke' verklaring van stemgedrag. Wanneer dat echter slecht lukt, stelt Van Holsteyn een opmerkelijke 'schuldvraag': ligt het aan de kiezers of aan de modellen? Het taalgebruik van Van Holsteyn, in het hele proefschrift al gekenmerkt door beeldspraak en een tikkeltje overdrijving, bereikt nu een dramatisch hoogtepunt. 'Ontwarren' noch 'doorhakken' van de 'gordiaanse knoop' leidt tot een oplossing van 'het electorale vraagstuk'. Van Holsteyn concludeert dan ook p. 255: 'Een deel van de kiezers (b)lijkt (vooral)snog ongrijpbaar voor de huidige kiezersonderzoeker, terwijl een ander deel zich als het ware exhibitionistisch gedraagt door zich vanuit allerlei perspectieven even duidelijk te laten bekijken'. Maar wat verstaat Van Holsteyn nu eigenlijk onder verklaren? Enerzijds kiest hij voor onderzoek van de open vraag omdat hij het gangbare kiezersonderzoek verwijt aan de intenties van de kiezers voorbij te gaan. Impliciete assumptie is hier dat kiezers ieder hun eigen, beste, redenen hebben om te stemmen zoals zij doen. Dit standpunt staat echter haaks op het streven één beste of meest plausibele verklaring voor het stemgedrag van alle kiezers te geven,

hetgeen de beweegreden is voor de analyses in hoofdstuk 6. Het zoeken naar de 'waarlijke' verklaring van stemgedrag verschilt dus minder van het traditionele kiezersonderzoek dan Van Holsteyn lijkt te beweren (zie ook de noten op p. 206 en p. 211).

Van Holsteyn is enigszins teleurgesteld over het resultaat van zijn zoektocht naar de verklaring van stemgedrag, maar hij hoopt te hebben aange-toond dat de open vraag een bruikbaar instrument is. Een argument daarvoor zou zijn dat in hoofdstuk 4 gebleken is dat ook aan de hand van antwoorden op de stemmotivatie-vraag het proces van verzuiling en ontzuiling goed te beschrijven is. Maar als het gebruik van open vragen tot dezelfde conclusies leidt als gesloten vragen, dan pleit dat niet zozeer voor het gebruik van *open* vragen, als wel voor het gebruik van *gesloten* vragen, gezien de kosten die aan beide vormen van onderzoek verbonden zijn. Ik wil hier niet beweren dat open vragen niet in het NKO zouden moeten worden opgenomen. Integendeel. Open vragen kunnen helpen bij het zoeken naar nieuwe variabelen die het stemgedrag kunnen verklaren. Het is alleen jammer dat Van Holsteyn de open vraag niet op die wijze heeft gebruikt door een onderzoeksopzet te kiezen die eerder toetsend dan explorerend van aard is. Dat is vooral jammer omdat Van Holsteyn een enorme hoeveelheid werk heeft verzet. Had hij echter het nut van open vragen willen aantonen, dan had hij voor een andere onderzoeksopzet moeten kiezen.

Mariëlle van den Dongen

Deth, J.W. van (red.), *Handboek politicologie*.

Assen: Van Gorcum, 1993. XIV + 444 pp.
ISBN 90 2322 790 5

Afgelopen jaar is een handboek van de Nederlandse politicologie verschenen. De redacteur Van Deth stelt in zijn voorwoord dat een handboek op dit terrein de veelvormigheid van de politiek en de aspecten van de wetenschappelijke bestudering daarvan dient te weerspiegelen. Om dit te bereiken heeft Van Deth het handboek in vier delen gesplitst. In het eerste deel worden object en geschiedenis van de Nederlandse politicologie summier beschreven. Het tweede deel biedt een systematische inleiding in de benaderingen en methoden van de politicologie. In het derde deel worden enkele belangrijke thema's uit de politicologie behandeld. Bij elk van de benaderingen en thema's is een op dat terrein gespecialiseerde Nederlandse politicoloog bereid gevonden een hoofdstuk te schrijven. Het vierde en laatste deel is gevuld met interessante informatie voor politicologen of belangstellenden voor politicologie. Het eerste en het laatste deel zijn van de hand van de redacteur.

De indeling in thema's en benaderingen baseert Van Deth op de twee manieren waarop men naar het object van een studie kan kijken, namelijk naar de manier waarop men ernaar kijkt, de benadering of methode en naar de deelverzameling van alle mogelijke verschijnselen. Hij houdt deze tweedeling strikt vol. Te beginnen met zijn geschiedenis van de Nederlandse politicologie waarin hij alle daarbinnen belangrijke hoogleraren politicologie (Kuipers, Daalder, Daudt, Lijphart, Hoogerwerf, enzovoorts) en relevante proefschriften met hun benadering en thema de revue laat passeren. Politiek en politicologie heb-